

Kutná Hora – město na Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO

Kutná Hora patří už po sedm století k nejznámějším a nejslavnějším českým městům. Jestliže však její dřívější sláva vycházela z ekonomické síly opřené o těžbu a úpravu stříbrné rudy a ražbu stříbrných grošů, dnešní význam a věhlas Kutné Hory je založen na využití a zhodnocení jedinečného souboru kulturních a historických památek pro cestovní ruch. Silným impulzem pro další rozvoj a profilování Kutné Hory právě v tomto zaměření se stalo nejvyšší mezinárodní ocenění – zapsání do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Kutná Hora leží na východním okraji středočeského regionu s nezaměnitelnou historickou i současnou vazbou na Prahu a na rozhraní mezi nížinatým Polabím a zvlněnou Českomoravskou vrchovinou. Určitá mezní, okrajová poloha v rámci středočeského regionu se projevuje v tradičních stycích s východočeskými středisky Hradcem Králové, Pardubicemi a s Chrudimí. Se svými nejbližšími městskými sousedy Kolínem a Čáslaví tvoří Kutná Hora malou sídelní a průmyslovou aglomeraci s intenzivními výrobními, obchodními, dopravními a kulturně vzdělávacími vazbami, v níž ovšem dominantní roli hraje průmyslově a dopravně nejlépe vybavený Kolín. Kutná Hora se v ní uplatňuje právě svou kulturně historickou a vzdělávací tradicí a orientací na cestovní ruch.

Fyzickogeografická poloha města na nejsevernějších výběžcích Českomoravské vrchoviny se projevuje jednak v jeho nezaměnitelné fyziognomii, která je ve srovnání s rovinatým Kolínem nebo s Čáslaví nesrovnatelně pestřejší a členitější, zároveň však přímo podmnínila vznik, historický rozmach i dnešní význam Kutné Hory. Intenzivní tektonické rozčlenění severního okraje kutnohorského krystalinika mělo za následek vznik bohatých stříbrnosných žil, které stály u kolébky kutnohorské středověké slávy. Vznik města bezprostředně souvisí s jejich objevením a s překotným rozvojem stříbrného dolování ve druhé polovině 13. století.

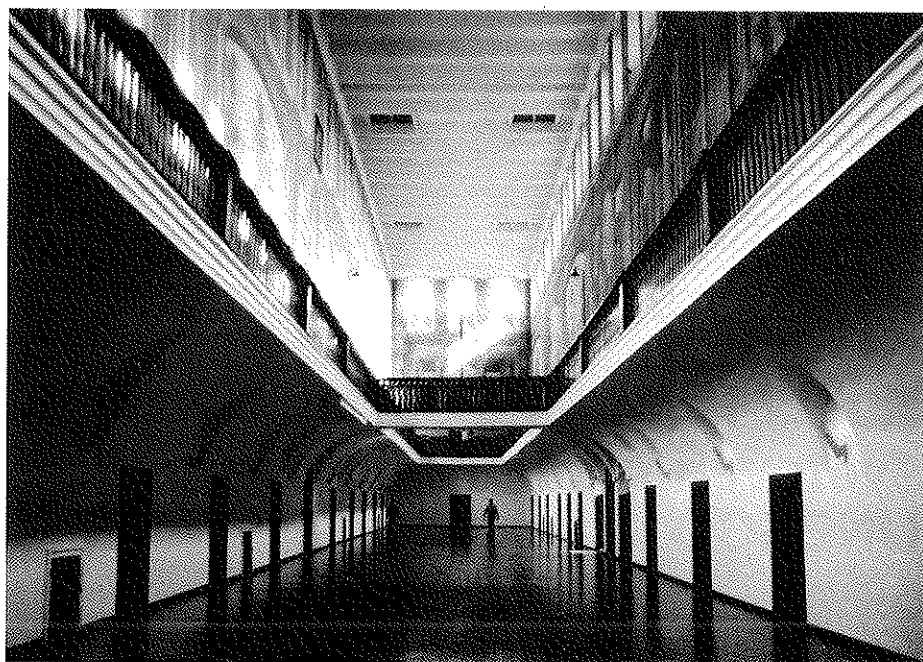
Krajina v okolí Kutné Hory byla však sporadicky osídlena již dávno před středověkou stříbrnou horečkou. Svědčí o tom archeologické nálezy z doby lovců mamutů v sedlecké cihelně či známé vykopávky ves-

nice neolitických zemědělců v Bylanech (dnes část Kutné Hory). V mincovně na slovanském slavníkovském hradišti v Malíně se již v 10. století razily stříbrné malínské denáry. V Sedlci byl roku 1142 založen rozsáhlý cisterciácký klášter, který se stal ohniskem šíření kolonizace a ekonomického rozvoje v tomto kraji. Po románských stavbách, jejichž vynikající památkou je v italském románském stylu postavený a dodnes zachovaný kostel v nedalekém Svatém Jakubu nebo unikátní románský portál kostela v Zábofi nad Labem, budují cisterciáci kolem roku 1300 v Sedlci mohutnou pětিলodní gotickou katedrálu, jednu z nejstarších v Čechách.

Není bez zajímavosti, že sousední města Kolín a Čáslav jsou starší než Kutná Hora, že první stříbrné dolování začalo na jejich pozemcích a obě města se snažila strhnout prospěch a zisky z něj na svou stranu. Dynamicky neuvěřitelně rychle se rozvíjející hor-

Bohatě zdobené žebrovi Svatobarborské katedrály, vrcholné dílo pozdní gotiky

Refektář bývalého cisterciáckého kláštera v Sedlci, dnes reprezentační prostory tabákové továrny koncernu Philip Morris
Foto K. Kropáček

nická osada nazvaná Mons Cuthna (=Kutná Hora) si během několika let vynutila uznání samostatnosti, vymezení svého hospodářského obvodu a obě sousední města svým významem a bohatstvím brzy zastínila.

Kutná Hora tedy nebyla založena „seshora“ z rozhodnutí panovníka, jako řada jiných současně vznikajících královských měst, nýbrž vznikala zcela živelně jako hornická osada v místech těžby stříbrné rudy v revíru, který byl v té době v Evropě bezkonkurenčně nejbohatší a nejvýnosnější. Kutná Hora se stala neživějším a ekonomicky nejdůležitějším městem v Čechách. Soudobý kronikář píše o „sběhu desítek tisíc lidí ze všech koutů Evropy ke Kutné“, kde to v té době skutečně mohlo vypadat podobně jako v době zlaté horečky na Yukonu o mnoho století později.

Bouřlivý rozvoj hornické osady na konci 13. století si vynutil řadu organizačních opatření, aby překotně vzniklé středověké město mohlo hospodářsky a politicky plně fungovat. Nejvýznamnější je vydání Královského horního práva (Ius regale montanorum), jež stanovilo zákony dolování pro celé království a zvláště pro Kutnou Horu. Král Václav II. provedl také mincovní reformu, povolal vyhlášené odborníky z Itálie a přímo v sousedství stříbrných dolů a hutí zřídil v roce 1300 královskou mincovnu Vlašský dvůr. Hodnotné Pražské groše se zde razily v letech 1300 – 1726. Na bohatství a výnosnosti kutnohorských stříbrných dolů přímo závisela politická síla českého krále v tehdejší Evropě. Vlašský dvůr, představovaný dnes turistům jako národní kulturní památka a výjezdní sídlo českých králů, vznikl původně jako ryze výrobní objekt a představoval vlastně první českou manufakturu.

Kolem roku 1330 byl vystavěn první farní kostel sv. Jakuba (zvaný též „Vysoký kostel“), jedna z gotických kamenných dominant města s 82 m vysokou čtyřbokou věží. Koncem 14. století byla zahájena impozantní stavba nového farního kostela zasvěcené-

ho patronce horníků svatě Barboře. Neopakovatelný architektonický skvost a dnes nejslavnější atrakce města, katedrála ve stylu pozdní gotiky, dosáhla nakonec jen dvou třetin původně zamýšlené délky a podobně jako pražská svatováclavská katedrála čekala na své dokončení až do počátku 20. století. Ohromující velkolepost katedrály svatě Barbory, k níž přispívá její poloha „plující vzdušné lodě“ na terénní hraně nad údolím Vrchlice, dokládá ohromné bohatství stříbrného města i velikášství jeho obyvatel. Kutná Hora byla v obdobích své největší slávy druhým městem království po Praze, ekonomickým srdcem Čech a v určitých obdobích s Prahou soupeřila ve výstavnosti a okázalosti církevních a světských staveb. K zachovaným architektonickým klenotům pozdní gotiky patří ještě Kamenná kašna (1495) a bohatě zdobený Kamenný dům (1489). Doba na přelomu 15. a 16. století je však zároveň poznamenána krvavými havířskými bouřemi a pomalu začínajícím úpadkem města. Ten souvisí opět se stříbrem – s vyčerpáním nejvýnosnějšího oselského rudného pásma a s dovozem stříbra z právě objevené Střední a Jižní Ameriky. Trvalým problémem kutnohorských dolů bylo jejich zatápění podzemními vodami, k jejichž čerpání se konstruovaly na tehdejší dobu neuvěřitelně velké důlní stroje. Mimo chodem, nejbohatší důl Osel byl svou hloubkou přes 400 m ve své době nejhlubším dolem na světě.

Z 16. století pocházejí ještě některé nádherné renesanční štíty měšťanských domů, žádné mimořádné stavby však v této době již nevznikají. Okázalou monumentalitu přinášejí až katolizace po Bílé hoře spojená v Kutné Hoře s příchodem jezuitů (1626), kteří stavějí hned vedle chrámu svatě Barbory raně barokní Jezuitskou kolej (1667), dnes jednu z neodmyslitelných dominant městského panoramatu. Barokní charakter pak dotvářejí stavby kláštera voršilek (stavitel Dienzenhofer) a kostela svatého Jana Nepomuckého. V Kutné Ho-

ře v té době působil největší český barokní básník Bedřich Bridel, osvěceny jezuita a vlastenec Bohuslav Balbín nebo vrcholný představitel českého barokního malířství Petr Brandl.

Přesto je koncem 18. století Kutná Hora spíše chudým a upadajícím provinčním městem, v němž jen chátrající středověké stavby připomínají někdejší moc a slávu. Tento charakter města nezměnilo ani průmyslové 19. století, poněvadž jinde bouřlivý průmyslový rozvoj se Kutné Hoře spíše vyhýbal. S výjimkou státní tabákové továrny, umístěné od roku 1812 ve zrušeném cisterciáckém klášteře v Sedlci a zaměstnávající přes 2000 lidí, zde nevznikl žádný velký průmyslový závod, který by byl tahounem ekonomického rozvoje města. Srovnání se sousedním průmyslovým Kolínem, významným dopravním uzlem na hlavní železniční magistralě je názorným dokladem vlivu dopravní polohy (a v 19. století především železničního spojení) na rozvoj měst a regionů. Kutná Hora se dočkala železničního spojení až v roce 1868, a to ještě dosti okrajově, protože severozápadní dráha vedená z Kolína do Jihlavy nemohla být kvůli členitému reliéfu trasována přes území města. Kutnohorské hlavní nádraží je tak umístěné mezi Sedlcem a Malínem 3 km od městského jádra, a dodnes si neznalý návštěvník, který zde poprvé vystoupí z vlaku udiveně klade otázku, jestli se nezmýlí a kde vlastně leží to slavné historické město, kvůli němuž sem přijel. V roce 1905 pak byla postavena lokální trať z Kutné Hory do Zruče nad Sázavou, která má dnes do značné míry rekreační význam – dopravu osob do příměstské rekreační oblasti a do Posázaví.

Desítky menších podniků a provozoven nedokázaly až do poloviny 20. století změnit charakter Kutné Hory jako poněkud ospalého města úřadů, škol a drobných obchodníků, města vzpomínajícího a marně se pokoušejícího navázat na svou slavnou minulost. Jména významných osobností, které zde působily v 19. století – vlastenci Jan Erazim Vorel, Josef Kajetán Tyl či Karel Havlíček Borovský – dokládají větší kulturní než ekonomický význam Kutné Hory v této době.

S ohledem na dnešní priority však můžeme i připustit, že nízké podnikatelské aktivity a podprůměrný ekonomický rozvoj v 19. a 20. století a naopak přežívající kulturní a duchovní tradice působily příznivě na zachování jedinečného středověkého a barokního charakteru historického jádra bez rušivých přestaveb a překotného bourání. Závažným problémem se už koncem minulého století stalo chátrání většiny cenných historických staveb a nutnost jejich náročných, zároveň však citlivých rekonstrukcí. Tento úkol ostatně trvá do dnešní doby a vyžaduje si každoročně nemalých nákladů.

Rozvoj samostatného československého státu v letech 1918–1938 se i v jinak spíše zaostávající Kutné Hoře projevil zajímavou funkcionalistickou architekturou, situovanou v nové spodní části města. Výrazné stavby městského Tylova divadla, Vyšší průmyslové školy nebo Masarykovy školy představují velmi cenné ukázky meziválečné architektury a dodnes patří k tomu nejlepšímu, co bylo v novodobé historii v Kutné Hoře postaveno. Do téhož meziválečného

období spadá také výstavba vilových čtvrtí Žižkov a Hlouchka, které i dnes patří k těm lepším místům na bydlení.

Docela jiným způsobem se na tváři města podepsalo nedávné 40leté období budování a posléze upevňování socialismu. Snad proto, že v celkem poklidné Kutné Hoře dost dlouho do 50. let přežívaly „maloburžoazní“ národně sociální tradice, že tu nebylo velkého průmyslu, a tudíž ani silné dělnické třídy, byl počátkem 60. let v rámci socialistické industrializace vybudován zbrusu nový metalurgický kombinát ČKD. Jeho postavení na „zelené louce“, přesněji na nejméně orné půdě dost daleko za městem, bez jakýchkoliv tradic či surovinných a dopravních vazeb, je příkladem politického rozhodnutí v období centrálně plánované ekonomiky. Zvýšená potřeba pracovních sil si vyžádala budování prvních panelových domů a celých sídlišť, která sice v některých pohledových liniích překryla tradiční kutnohorské historické dominanty, po dlouhých letech stagnace se však od 60. let začal zvyšovat počet obyvatel města.

Dnešní Kutná Hora je s počtem obyvatel málo přes 22 000 průměrným okresním městem. Význam těžkého strojírenství (vedle ČKD ještě Avia či Stavební stroje) v souladu s obecným trendem vývoje opět poklesl, a tak nejdůležitějším a nejbohatším podnikem je tradičně prosperující tabáková továrna v Sedlci, která se stala součástí mamutí americké společnosti Philip Morris. Textilní a potravinářský průmysl (mimo jiné pivovar v Lorci založený roku 1573) reprezentují spíše drobné provozovny. Kutná Hora je i nadále městem škol a učilišť, poměrně úspěšně se snaží v poslední době také zvýraznit jako kulturní centrum. K Tylově divadelní tradici přibyl jarní hudební festival, operní týden pořádaný za špičkového obsazení v červenci v jedinečných historických reáliích Vlašského dvora a významná přehlídka poezie – Ortenova Kutná Hora v prvním zářijovém týdnu. K nezapomenutelným zážitkům patří varhanní a pěvecké koncerty pořádané v gotické katedrále svatě Barbory. Méně náročné konzumenty a turisty by měly nalákat spíše masové akce Královské stříbrnění v červnu a Svatováclavské slavnosti v září. Ty posledně jmenované bývají někdy spojeny s vinobráním, protože Kutná Hora, a to je obecně méně známo, je spolu s Čáslavskem jednou z několika uznaných vinařských oblastí v Čechách, byť tou nejmenší a nejméně významnou. Pěstování vinné révy tu zavedli mniši cisterciáckého řádu před více než 800 lety a dodnes existuje na katastru města několik hektarů vinic. Teplé podnebí, místy vápnité podloží a zvlněný terén nabízející mírné svahy různé expozice, to všechno vytváří vhodné podmínky pro pěstování ovoce. Kutná Hora je bezprostředně obklopena stovkami hektarů sadů třešní, višní, broskvoň, jabloní a hrušek, které spolu s příměstskými lesíky doplňují zelený pás kolem města. Na mnoha místech přímo ve městě a v jeho nejbližším okolí najdeme množství pozůstatků středověké těžby stříbra v podobě bohatého souboru montánních antropogenních forem reliéfu – hald, dolůků, vytěžených jam a propadlin. Historická důlní díla jsou v poslední době předmětem intenzivního zájmu speleologů, kteří při práci v pod-

Románská zvonice kostela svatého Jakuba z roku 1165 ve stejnojmenné vesnici, založené sedleckým klášterem východně od Kutné Hory.

zemí vykonali spoustu objevné práce. Pro návštěvníky je zpřístupněna část historického dolu Osel přímo v historickém jádru města. Návštěva středověkých podzemních prostorů patří k nejsilnějším zážitkům, které si z Kutné Hory odvázejí.

Příroda vstupuje do města na více místech v podobě parkových ploch zeleně, ale nejintenzivněji v divokém zaříznutém údolí kutnohorské říčky Vrchlice. Cesta skalnatým zalesněným údolím Vrchlice podél staveb a rozvalin mnoha bývalých mlýnů až k Velkému rybníku s čistou vodou na koupání je asi nejfrekventovanější a nejoblíbenější vycházkovou trasou Kutnohořanů. Nad Velkým rybníkem byla v úzké skalnaté soutěsce postavena v roce 1970 údolní nádrž Vrchlice, která zásobuje Kutnou Horu kvalitní pitnou vodou. Přehradní hráz, 40 m vysoká a pro veřejnost nepřístupná, představuje první a jedinou hráz klenbového typu v naší republice.

Údolím Vrchlice vede červeně značená Vrchlického stezka, jehož reliéf vytesaný v nadživotní velikosti do pískovcové skály shlíží do údolí naproti chrámu svatě Barbory. Básník (původním jménem Emil Frída) si kutnohorské okolí tak zamiloval, že název říčky Vrchlice si vybral pro svůj básnický pseudonym. A nebyl sám, kdo si tuto krajinnou scenérii zamiloval. Dávno před ním to měl být už král Václav IV. (odtud název části cesty „Královská procházka“), v minulém století pak kutnohorský rodák Josef Kajetán Tyl. Místní patrioti tvrdí, že právě zde se rodila slova písně do hry Fidlovačka, která se stala českou hymnou.

Současné problémy Kutné Hory jsou podrobněji osvětleny v rozhovoru se starostou města v tomto čísle Geografických rozhledů. Všechny problémy, naděje a perspektivy vycházejí organicky z historického vývoje a zachovalého historického dědictví. Zapsání Kutné Hory na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO ji zařadilo k nejprestižnějším památkám ve světovém měřítku a umožnilo také cestu do města

každoročně tisícům dalších návštěvníků z celého světa. Zvýšená poptávka se okamžitě projevila vznikem desítek nových restaurací a stravovacích zařízení, malých penzionů a specializovaných obchůdků. Hlavní turistická tepna města, trasa od Vlašského dvora okolo Hrádku a Jezuitské koleje ke svatě Barboře, jakási obdoba pražské Královské cesty, je už dnes oprávněnou chloubou Kutné Hory. Na druhé straně je stále ještě třeba neskonale mnoho zlepšovat. Dnešní neutěšený vzhled hlavních ulic v historickém jádru, důsledek ohromně náročné rekonstrukce středověké kanalizační sítě, bude snad v krátké době odstraněn. Dlouhodobější problém představuje nedostatek kvalitních ubytovacích kapacit a navazujících zařízení pro aktivní trávení volného času, který způsobuje, že většina movitějších návštěvníků si do Kutné Hory jen odskočí na půl dne z nedaleké Prahy. Nereálné, fantasmagorické plány na postavení středověké havířské osady ve stylu amerických zábavních parků, spojené s městem lanovkou či výtahem přes údolí Vrchlice, byly snad definitivně odloženy. Tvrdý oříšek k rozlousknutí představuje budoucí využití rozsáhlého, atraktivně položeného, do nedávna armádou využívaného a její zásluhou také vzácně zachovaného objektu Jezuitské koleje. Plánů a záměrů se objevilo mnoho, od mezinárodního hotelu nejvyšší kategorie přes galerii, muzeum, depozitář až k vzdělávacímu zařízení na úrovni vysoké školy. Obecný společenský a kulturní zájem bude třeba citlivě skloubit s ekonomickými možnostmi a s přiměřenou rentabilitou celého projektu. Je zřejmé, že budoucnost Kutné Hory spočívá ve zhodnocení a využití jedinečných historických reálií, panoramatu a genia loci středověkého města a jejich skloubení s požadavky cestovního ruchu, touhy po vzdělání a poznání.

Zdeněk Lipský
Ústav aplikované ekologie ČZÚ
Kostelec nad Černými lesy